

ПРЕЗ БЕЛОГРАДЧИК КЪМ ВРЪШКА ЧУКА И ДУНАВА¹⁾

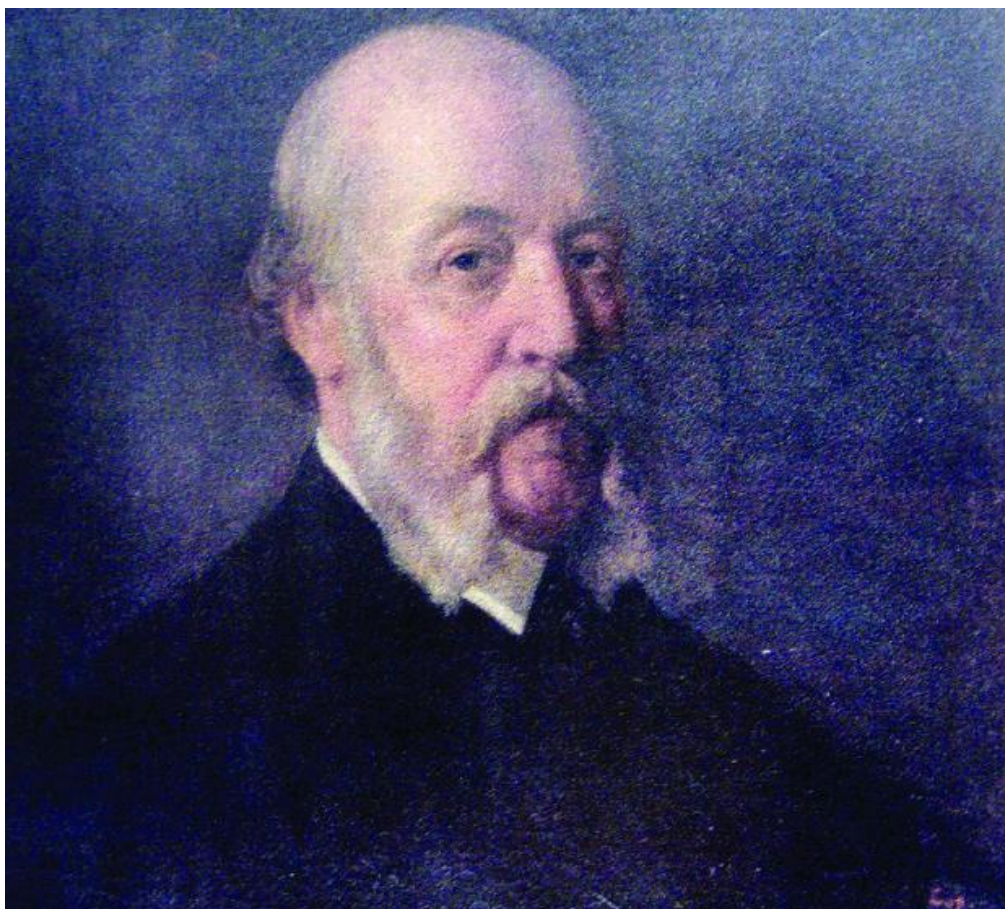
Феликс КАНИЦ²⁾

Abstract. This is a chapter of the first Bulgarian edition (1932) of the famous Felix Kanitz's book "Donau-Bulgarien und der Balkan." Felix Kanitz (1829-1904) was an Austro-Hungarian traveler, naturalist, geographer, ethnographer and archeologists. His travel in Bulgaria continued 16 years. Kanitz is regarded as one of the first profound ethnographers of the South Slavs. As such, he has earned great respect particularly in modern Serbia and Bulgaria. The present article gives full information about the visit of Kanitz in Belogradchik and Kula.

Keywords: Kanitz, Danubian Bulgaria and the Balkans, Belogradchik

През лятото на 1862 година, едновременно с въстанията в Херцеговина и Сърбия, макар и не толкова шумно колкото тях, в дълбоките клисури на Стара планина се разви онова движение, което без мирното уреждане на сръбските бърканици би причинило на Портата големи затруднения. Първите благоприятни сведения след бомбардировката на Белград отново извадили на бял свят ръждивите оръжия, скрити в затътените кътове на Стара планина. От дълго време

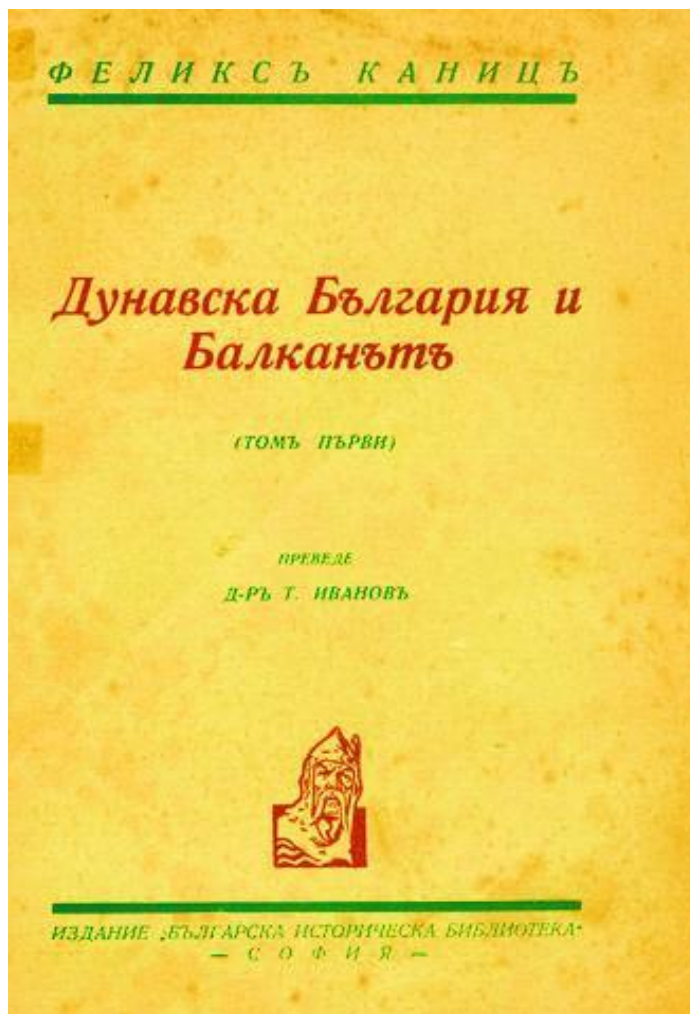
потискани надежди се събудили, изглеждало, че е настанал денят за отхвърляне на турското господство. Млади търговци, въодушевени от любов към свободата, се опитали да разбунтуват намиращите се край шосето за Казанлък села. Те лесно успели да прогонят нередовните войски от беклеметата и панически страх обзел турското население в обезпокоените от въстаниците мюсюлмански места.

Феликс Каниц (1829-1904)

Когато аз в началото на юли пристигнах във Видин, въстанието беше в разгара си. Въстаниците владееха шосето между Търново, Габрово и Казанлък и заплашваха да пренесат бунта и в местностите отатък Стара планина. Пашите от Русе и Ниш изпрашаха войски, за да

потушат всекидневно растящата опасност, а новината, че въстаниците са заели и водещите към Сливен проходи, раздвижи силно и видинските военни управници.

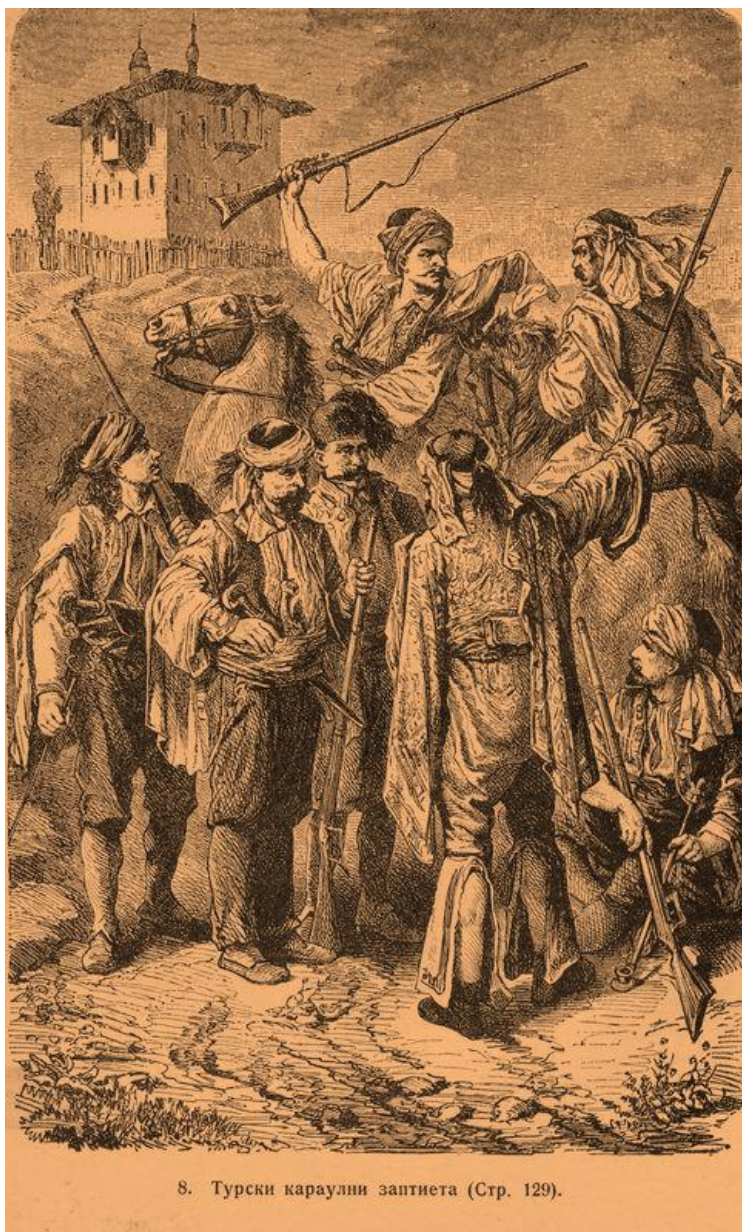
Първото българско издание на книгата на Каниц (Предговорът към книгата е даден в Приложение)

Тези размирици се отразиха зле върху изпълнението на замисленото от мене осведомително пътешествие от Никопол до Черно море, защото, макар борещите се без единно ръководство и, поради

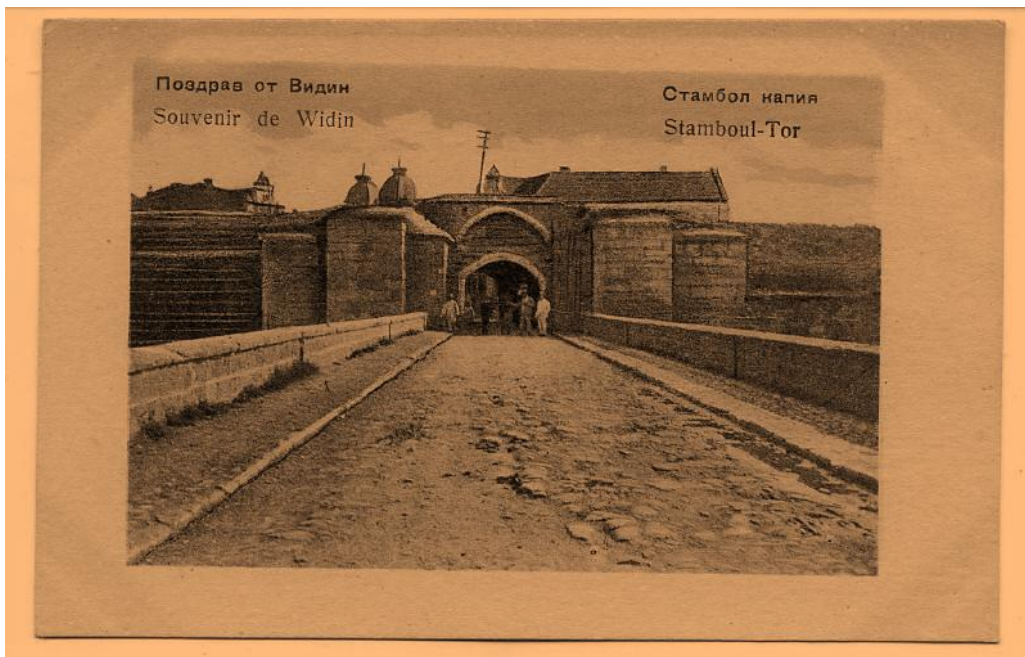
стихването на сръбското движение, обезсърчени български доброволци да изнемогваха от комбиниранията удари на изпратените против тях низами, все пак не можеше да се очаква пълно почистване на несигурните дори в мирно време старопланински проходи. Струваше ми се твърде неуместно да дочакам изхода на борбата в напоения с трескав въздух Видин, тъй като от печалния си опит в блатата на Требинье и при Шкодренското езеро знаех своята податливост към злокачествени трески. Затова реших по възможност по-скоро да избягам от видинския заразителен въздух и да се обърна към незасегнатия от въстанието североизточен кът на България. Който иска във вътрешността на Турция да се отклони от обикновените военни пътища, който иска да бъде сигурен, че недоверието на първия срещнат турчин не ще му попречи да изпълни научните си издирвания, който намисли в случай на нужда – а такива случаи настъпват много често и лесно, - да поиска помощ от местните власти или въоръжена стража, ще трябва за тая цел да се снабди с „бююрдю“. Аз си спомням за добрите услуги, които ми принесето в босненския Зворник в 1860 г., и помолих колкото благосклонния към художеството, толкоз и любезен Валхер фон Молтайн, който пожела да ме придружи като желан спътник, да ме представи за тая цел на окръжния управител Сюлейман паша.

Абдулла, живописно облеченият гавазин на Австрийското консулство, - Аллах да бъде милостив към него, защото вече не е между живите, - вървеше пред нас с украсения с двоен орел служебен жезъл на консула. Стражата при „Стамбул-капу“ отдаде почест, гавазите при вратата на невнушителния пашов сарай поздравиха, и многобройните българи, които винаги се намират в предверието на конаците, в ръка със заявления, написани от турски писари, се поклониха ниско до земята. Ние се изкачихме по една лоша дървена стълба, с появяването се раздвижиха налягалите в бездействие прислужници, и като влязохме в

просторния приемен салон, поръчахме да известят пашата за посещението ни. Скоро се отвори двукрилата врата на съседното отделение и „негово превъзходителство“ ни поздрави с обикновеното кръгообразно движение на ръката от гърдите към устата, което, преведено на наш език, означава приблизително: „каквото чувства сърцето, устата го казва, и аз те поздравявам.“

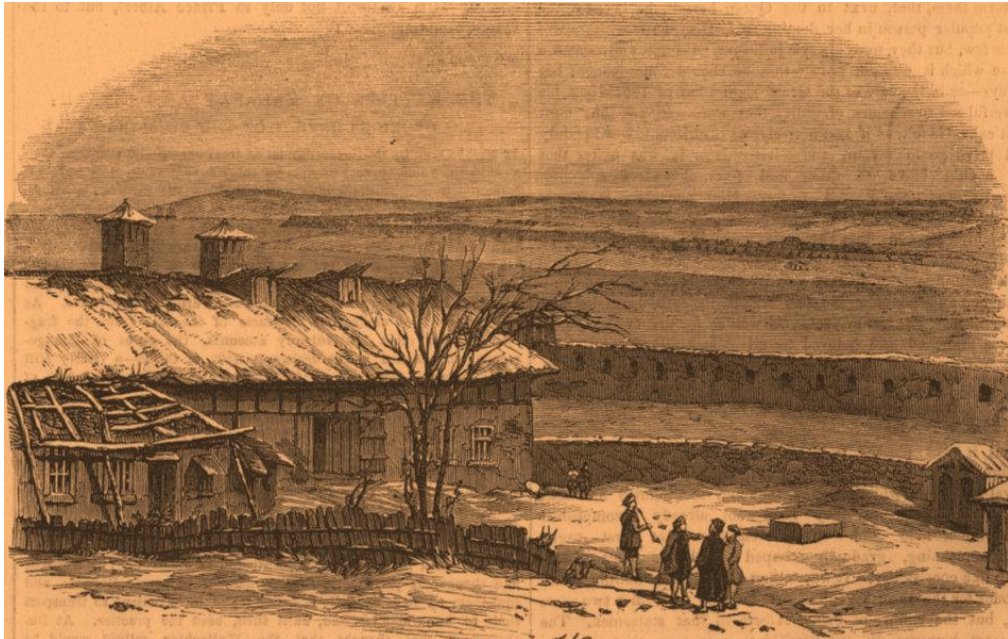
8. Турски караули запнети (Стр. 129).

Поздрав от Видин
Souvenir de Widin

Стамбол напия
Stamboul-Tor

Аз предполагам, че четецът познава добре описвания церемониал при посещение на знатни османлии, и отминавам подробностите, с които не ни пощадиха. Пашата се показва видимо зарадван от моето представяне и от целта на пътуването ми; при изрядно кафе мока, поднесено в златни зарфове и подсладено с йенидженски тютюн, ние заговорихме за пътя. Пашата поправи нещичко в плана ни и беше на мнение, че ще можем да изминем целия път удобно с кола, тъй като и шосето към Белоградчик, макар и преди късо време, но е турено вече в добро състояние. За по-голяма сигурност трябвало да ни придружат две заптиета, а един куриер да отива преди нас, за да съобщава на мюдирите за пристигането ни и да ни приготвя най-добър прием. Секретарят на пашата донесе нашето препоръчително писмо (бурджу), написано красиво и потвърдено с големия печат на Сюлеймана; негово „превъзходителство“ ми го подаде, с цветиста ориенталска реч поблагодари на консула за направеното му от нашето посещение удоволствие и се сбогува със звучни пожелания за щастливия изход на пътешествието ни.

Имението на пашата

Какво ли положение би могъл да заеме Сюлейман в нашата чиновническа йерархия според своето образование? Попитах прислужника си, когато зад нас се затвори вратата. Отговорът не беше лесен! А какви грамадни заплати получават тия длъжностни лица, които често не знаят нещо повече, освен да прочитат и да удрят печата си. В последно време Портата се опита наистина да сведе заплатите на висшите си чиновници до европейско равнище; те си останаха, обаче, все пак твърде високи, макар че трябва да се признае, какво обичайният пашовски харемски разкош и многобройните прислужници и пр. поглъщат значителни суми. Още в 1860 год., като видински мушир, Сюлейман получавал 14 000 марки месечно, а в 1875 г., когато Видин беше прост окръжен град от Дунавския вилает, мютесарифът получавал годишно 72 000 марки, по западноевропейско схващане – твърде голяма, а по пашовски понятия – твърде скромна сума, която трябвало да се увеличи с всевъзможни странични източници.

Улица във Видин

Крепостта във Видин

А колко малко знаят турските управители с месечна заплата 50 000 гроша (10 000 марки), а такава грамадна сума получаваше Сюлейман още в 1862 год., когато ние го посетихме, - за състоянието на шосетата

дори и в непосредствено съседство със седалището им, аз трябваше да изпитам още в първия ден на своето пътешествие по българската дунавска тераса. Само на пет часа разстояние от Видин нашата кола се разби на парчета при едно скалисто място на жалкото шосе. Коларът и слугата отхвъркнаха с едно не твърде художествено салтомортале от капрата, а моят спътник и аз овреме скочихме благополучно от отворената кола и предоставихме развалините ѝ на първобитните превързочни изкуства на хората си, като благодаряхме на провидението, че можахме с непострадали тела да продължим пътя си върху конете на придружаващите ни заптиета. Невежият Сюлейман паша, който предишният ден ни показва дланта на ръката си, което по турски означаваше, че шосето към Белоградчик било напълно равно, след две години бе заместен от интелигентния Рашид паша, който като председател на международната дунавска комисия умееше по-добре от своя предшественик да цени значението на добрите шосета. Той вземаше дейно участие в изпълнението на големия проект за шосета, който бе изработил пъргавия Мидхад паша, за да обкръжи Сърбия и да свърже пряко своя нишки пашалък с видинския. И вече през лятото на 1864 год. аз използвах хубавата шосейна мрежа, която приближи значително военните и търговски центрове Ниш и София към дунавските пристанища Видин и Лом и която, като едно от най-важните реформени усилия на Мидхада, обещава да освети една нова ера в турската съобщителна система.

Строителят на новото пощенско шосе, което свързва Видин с Белоградчик, изобщо се е държал о трасето на стария път. До точката, която почти щеше да стане катастрофална за нас, по десния бряг на Арчар при Османие,³⁾ шосето води в рядко отклоняваща се от югозапад посока през бластистия склон на видинските укрепления до Витбол, а след като се премине това място, върви покрай буйните му пасища по

леко издигащата се и в голяма дъга окръжаваща Видин льосова тераса и стига до караула Карнол. От тукашния беден хан през ниска дъбова гора, която, както навред в Турция страда от свободно двишешите се кози стада, се отива за към втория по шосето караул Попадия на Арчар. Дотука местността изглежда доста неприветлива. Когато не е пазарен ден, рядко ще срещнете селяни, които откарват към града дърва или овчи кожи. През Попадия влязохме в една българска къщурка. Човеци и животни си живееха тука мирно и заедно под обща стряха, а на огнището жени печеха гъби за скромна храна. По-добри жилища намерихме в по-приветлива на вид долина на Арчар, която изглеждаше и по-добре обработена.

Българи

На $\frac{1}{4}$ час от Попадия стигнахме до брега на реката, обаче напразно търсихме на това място Белоградчик, както е означен на нашите карти, което се обясни по прост начин: крепостта се намира не на Арчар, а три часа навътре в станата. На предполагаемото място на

крепостта се намиреше обаче черкезкото селище Османие, чието заселване причинило някога голяма мъка на белоградчишкия мюдир (околийски началник). Скитнишките марсови синове на Кавказ не искали да се привържат към земята, а още по-малко проявявали наклонност да я обработват сами. По-късно това положение се подобрило малко. Аз посетих повторно Османие в 1868 година и намерих вече грамадна повърхност земя превърната в ниви с царевица и в зеленчукови градини. Разбира се, всичко това бе извършено толкоз първобитно и небрежно, че при тая гледка на всеки германски земевладелец, който не оставя ни педя земя необработена, би припаднало от мъка. Селищата по двата бряга на Арчар се свързват с красив дървен мост. Измине ли се този мост, върви се нагоре по доста сложно трасе върху отгътъшната стръмна тераса; при българското село Калугер⁴⁾ новото пощенско шосе напуска посоката на стария път, който е минавал по оставените сега настрана Столови планини.⁵⁾ Спомени за голяма мъка, но също и за незабравима наслада ме свързват със стария път: една почти недостъпна пътека, по която колата ни не можеше никак да мине, водеше към оная точка, която в 1862 г. като с някакъв магически удар ми откри за пръв път приказната сценария на Белоградчишката панорама.

Не далече от селото Орешец при една чешма с отлична вода ние дочакахме нашата кола, донякъде поправена чрез всевъзможни ловко извършени превръзки, дървени шини, въжета и пр. Ако ние бихме могли, обаче, да предвидим лошите часове, които я застрашаваха още същия ден след споменатото вече тежко изпитание, бихме я изпратили обратно за Видин. На запад от нашата спирка, в пълно противоречие с картите, се издигаше съвсем неочаквано за нас една висока, в подножието си залесена планина, която горе преминаваше в голи, надълго разстлани „столовидни“ стени. Тия „столове“ от варовит камък върху основа от

пясъчник са дали името на планината. Тя се намира приблизително на онова място, гдето нашите карти показват съединението на изворите на несъществуващата река Смърден. В подножието на тия неочаквано изпъкнали Столови планини, за наша неприятна изненада, се свършваше напълно построеното от човешка ръка лошо шосе. То се превръщаше в стръмна пътека за яздене, минаваща през голи скали, между гъст полски клек и див лиляков гъсталак, и, за да не се разчупи окончателно, колата трябваше просто да се изнесе на височината с помощта на повикани селяни. Нашата свита имаше премного работа и кълнеше Сюлейман паша; самите ние поведохме конете си за юздите през най-опасните пречки на скалист проход и след един час изминахме най-лошата му част. Най-послед той се разшири в югозападна посока и гледката стана постепенно по-просторна, колкото повече излизахме из устието на стръмните скали.

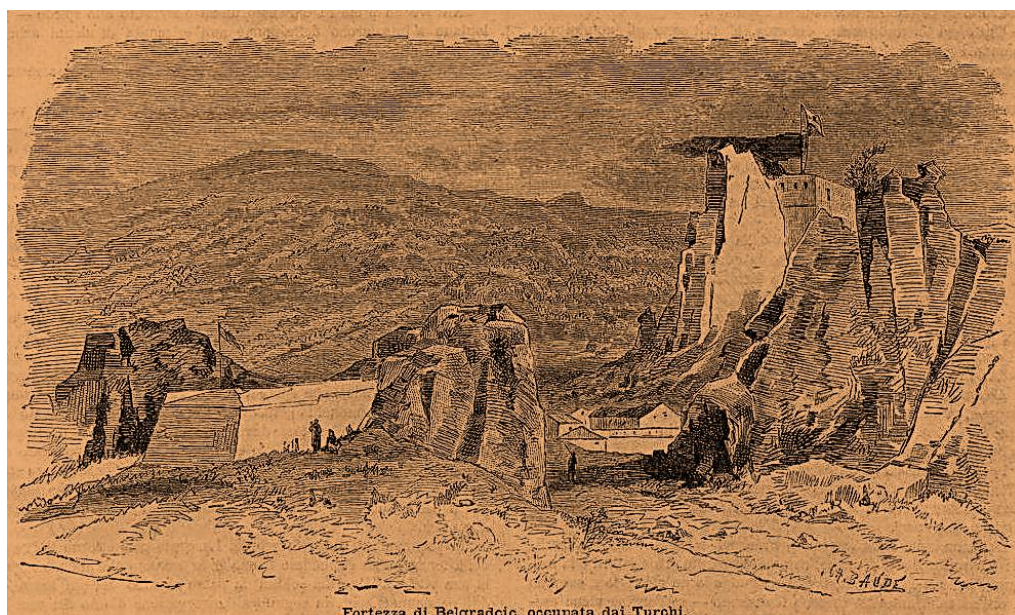
Най-послед гледката стана съвсем свободна. На север се подадоха не твърде резките очертания на сръбско-българските гранични планини, на юг – високите гърбове на Стара планина, а средата запълняше една картина толкоз неочаквано великолепна, че със своята прелест тя ни накара да забравим току-що преживяното страдание. С възторжени викове ние слязохме към градчето Белоградчик, което след необикновено горещия ден, се бе разположило със своите обкръжени със шумак джамии и минарета в тумносинята сянка на изправената над него крепост.

Местните представители на властта, мюдирът, кадията и улемът,⁶⁾ бяха излезли до първите къщи на града, за да ни поздравят. Току-що бяхме се справили с неизбежните изисквания на ориенталския етикет в определения за нас правителствен конак, и вече ни се дощя да отидем всред оная сценария, чиито чудни очертания, гледани още отдалече, бяха напълно пленили ума ни. Мюдирът, стар любезен господин, пожела

да ни придружи; ние, обаче, не искахме да отслабваме впечатления, които ни очакваха, с един може би по-малко разположен към възхищения водач и учтиво отклонихме предложението му.

Белоградчишката крепост (Каниц)

Белоградчишката крепост (Charles Vaude)

VOYAGE EN BULGARIE

PENDANT L'ANNÉE 1844,

Par M. Blanqui,

MEMBRE DE L'INSTITUT DE FRANCE.

PARIS,

W. COQUEBERT, ÉDITEUR,

48, RUE JACOB.

—
1845

Навлязохме сами в скалния свят на Белоградчик. Една тънка водна нишка блещеше като водач към отворената от север на юг тясна клисура, през която пътят води надолу към Лом. Месечината току-що се бе издигнала. Тя осветяваше едно от най-фантастичните творения на

Всемогъществото. Как да опиша неописуемото? „На живописци и геолози препоръчвам слизането от Белоградчишката височина към селото Върбово. Тесните проходи на Олиула в Прованс, теснината на Панкорбо в Испания, Алпите, Пиринеите, най-дивите тиролски планини и Швейцария не притежават нищо, което би могло да се сравни с това, което видях при Белоградчик“ – така се е изказал Бланки⁷⁾, онзи прочут член на Парижкия институт, който в 1841 г. пропътувал България с политическа мисия. Не е ли била похвалата на Бланки прекалена, не е ли била може би изблик на мигновено субективно настроение?

Бое и Вискеснел, неговите предшественици, споменали за Белоградчик с няколко сухи думи, а при все това и те имали отворени

очи за красотата на местностите. Едва по-късно разбрах, че тия двама пътешественици не са посетили лично дунавската рераса. Буе тепърва чрез мене узна за съществуването на бележитите белоградчишки скални образи и те му се показали толкова интересни, че събраните от мене образци от камъни и очертания на височини го подбудиха да държи във Виенската академия един реферат,⁸⁾ в който той подчерта важноста на тия височини за науката.⁹⁾

Описанието на Бланки бе, прочее, единствената почиваща на лично наблюдение картина на северо-българското каменно чудо и не необуздана бленуваща фантазия е смесвала цветовете, с които я е изобразил той. Аз вярвам, че ничия човешка душа не бо могла да се приближи към изненадващата с формите си белоградчишка сценария, без да бъде обзета от мощта на едно впечатление, което засяга дълбоко. Забележителни форми и съчетания, чудно великолепно боядисване и окисляване на материала, от който природата, въпреки всички чудновато-фантастични подробности, е създала закръглена и хармонична скална местност, постигат тука чудни ефекти при ослепителния блясък на осветление. При гледката на този блеснал при пълното лунно осветление свят от червен пясъчник, чиито долни части се ният една до друга като дървета в някоя грамадна алея и чиито горни етажи образуват често до 200 метра високи фантастични групи от къщи, обелиски, кораби, човеци и животни, човек разбира произхода на вкаменения град от арабската приказка¹⁰⁾ из триполитанска Киренайка.

На пътника не е позволено, както на поета, да си остане само при поетичната страна на предметите, които е обикнал. Какво щастие, ако може поне на отделни места, както в Белоградчик, да се съчетават хармонично проза и поезия! Наистина, едва ли някога е постройвана крепост в по-романтична местност и вероятно никога постройка, която служи на прозаична военна цел, не е смущавала толкоз малко прелестта

на окръжаващата я местност. Безгранична смелост е да дам в скица с перо образа на разкошната по цветовете си белоградчишка скална формация, и при все това ми се струва, че трябва да покажа скиците си на четеца. Фантазията му ще допълни липсващото, а на географа те биха предложили с геологичните бележки някакво пояснение за строежа на най-западната част на българската дунавска тераса. Формацията на белоградчишкия терен се състои от червен, ронлив, богат с кремък пясъчник, с доста много бели частички от полски шпат, който приема тук-там големи късчета от бял като мляко кремък, изглежда като конгломерат и много наподобява червените пясъчници от формацията диаз.¹¹⁾

Разположеният в подножието на крепостната стена Белоградчик отдавна би трябвало да се свърже чрез шосе със съседната Кула. Обаче, както ме уверяваше мюдирът Мехмед, по-предишен миралай във Видин през есента на 1870 г., липсвали пари за това. Той бил задължен да изпраща колкото е възможно по-скоро всички постъпления от казата във Видин, от гдето отивали в Цариград, за да не вземат никога вече обратния път към провинцията, или да се върнат само отчасти за раздаване на заплатите на войсковите части. Градчето имаше да благодари на ревностния мюдир за доста украшения, за една хубава обществена чешма, за уличните фенери, за поправянето на калдарьма и за новото здание на околийското управление, в чийто гостолюбиви апартаменти аз намерих любезен прием. Но по-здравата направа на това здание кара да изпъкне още повече бедността на разпределените в няколко квартала 200 къщи. Белоградчичани се занимават със земеделие и лозарство, но най-голямата им печалба е от командвания от един миралай (полковник) гарнизон, съставен от пехота, кавалерия и артилерия, който квартирува в една казарма и в крепостта и който във военно време се засилвал от турска гражданска милиция. Две трети от

населението бяха мохамедани, а остатъкът – българи, малко евреи и цигани.

Като изолирани северозападни предни стражи срещу Сърбия и обкръжени от едно изключително християнско селско население, белоградчишките турци винаги са се отличавали много с фанатична умраза към своите съграждани християни и при всеки повод са се опитвали да покажат бабайството си против тях. Хати-хумаюнът не изменил нищо в това. В съставения само от 6 члена мезлич (общински съвет) заседавал, например, само един християнин. Прочее и тука, както и във всички турски градове, които аз посетих, все същото изключваше всяка безпартийна проява малцинство на раята, което трябваше да приема безропотно взетите от мнозинството решения. Малката християнска църквица се намираше далеч въвн от града, затулена зад високи защитни зидове. Само нейната грубо скована надничаша навън камбанария я издаваше, но камбаната, както и във Видин и на много други места в страната, гдето живеят в мнозинство мохамедани до християни, не бивало да звъни. Според турския възглед, звъненето на камбаните би значило: „Инин сис, бенелим бис!“, т.е. „слезте вие (турците), та да се издигнем ние (християните)!“ Затова турците настоявали на своето: „Бурда чин чалимнас, бурда ясан окунуяр!“, което значи: „Тук камбана не звъни, тук се чува гласът на правоверния!“

Постоянно проявяваният фанатизм на белоградчишките мюсулмани накарал живущите в околността християни да гледат с ненавист на крепостта и да се стараят на всяка цена да я унищожат. Всяко селско въстание в западно-българския тимошки кът е бивало, прочее, насочвано главно към разрушаването на това турско скално гнездо. Обаче, загнездените там грабливи птици всеки път превъзхождали във владеенето на оръжието недостатъчно въоръжените селяни, та им нападенията им против романтичната крепост в 1840 и на

13 юни 1851 година били осуетени. По-сериозно бил застрашен Белоградчик, когато през сръбско-турската война в 1876 год. едно значително отделение от княжевацките войски, подкрепено от български доброволци, се опитало да го превземе. Енергичните вилазки на малкия гарнизон, обаче, попречили на нападателите да обсадят крепостта. Те не могли да напреднат по-далече от разположеното към северозапад от Белоградчик село Салаш.

През руско-турската война, след падането на Плевен, бригадата Кантили от III-та румънска дивизия на полковник Хараламб получила заповед да настъпи от Лом към Белоградчик. Силният ѝ кавалерийски авангард прогонил няколко башибозушки групи и дал възможност на следващите главни сили да заемат през януари 1878 г. без съпротива намиращите се само на 4-7 км от крепостта села – Орещец, Боровица и Чифлик – с три полка пехота, един полк кавалерия и 12 тежки круповски оръдия. Същевременно настъпила през Кадъбоазкия проход една колона, която, под началството на поручик Покорни, с две дружини от княжевацката второкласна бригада, малко зайчарска кавалерия и две леки оръдия завършила от към северозапад обсадата на Белоградчик, чиито укрепления и най-близки доминиращи възвишения се отбранявали от около 1500 низами, 1500 башибозуци, цигани и пр. Обстрелването запалило няколко бараки и къщи, обаче не се дошло до по-сериозен бой и схватките престанали, когато великият княз Николай след сключването на Одринското примирие заповядал на всички войски да прекратят враждебните действия. Макар тоя договор да предвиждал незабавното опразване на укрепените дунавски места и на Белоградчик, в началото на февруари неговият енергичен комендант миралай Сюлейман отказал да го предаде и майор Дмитрий Вукович-Караджич, който бил изпратен да уреди руското гражданско управление, трябвало със своите 10 казака – първите руси, които се явили при Тимок – да дочака търпеливо

отварянето на малката скална крепост, което било посрешнато радостно от околното българско население, като избавяне от многовековен позор и страх.

! *THE MYSTERIES OF THE ARMISTICE.*

CONDITIONS NOT HITHERTO KNOWN CROP-
PING OUT WITH SURPRISING EFFECT IN
ENGLAND—OFFICIAL REPORT OF THE
TERMS FROM ST. PETERSBURG—SERVIA
AND THE ARMISTICE.

LONDON, Feb. 8.—The Vienna corre-
spondent of the *Times*, commenting on the Rus-
sian occupation of the defensive lines of Con-
stantinople, says: "The mystery which still
envelops the conditions of the armistice leaves
plenty of room for further surprises. Thus, it
looks very much as if the evacuation of the
Danube fortresses by the Turks will turn out to
mean occupation by the Russians. These sur-
prises seem to be bad preparations for the con-
ference."

A Constantinople dispatch of Thursday even-
ing, by way of Bombay, says: "In accordance
with the armistice conditions, the Russians
will occupy Widdin, Rustchuk, Silistria, Bel-
gradjik, and Erzeroum."

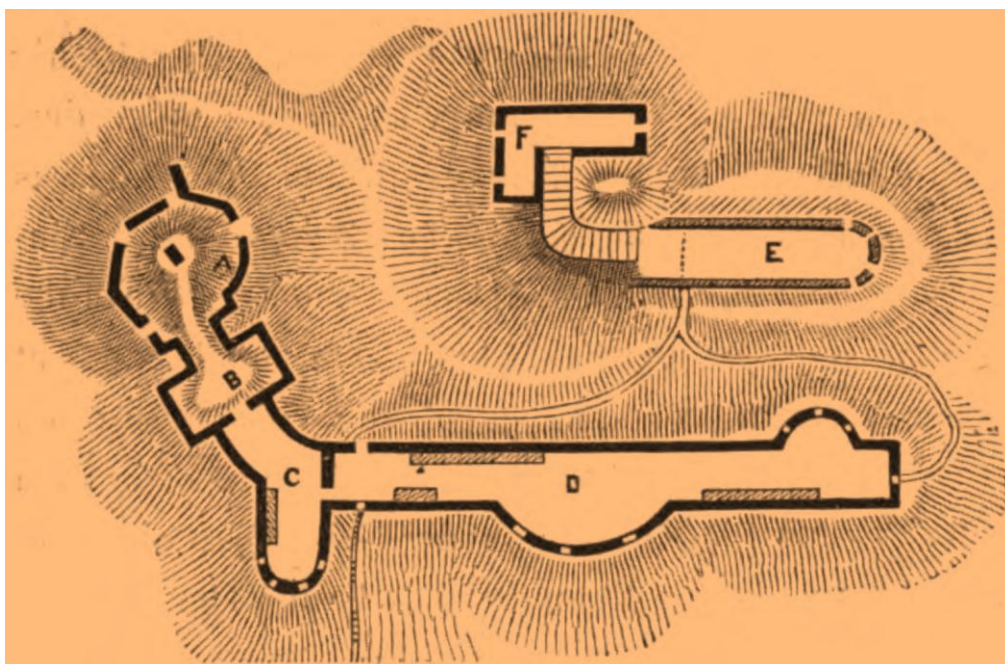
Official information from St. Petersburg gives
the detailed peace bases. They are, in sub-
stance, identical with those telegraphed in these
dispatches on the 3d inst., as follows: First,
the erection of Bulgaria into a principality;
second, a war indemnity or territory compensa-
tion; third, the independence of Roumania,
Servia, and Montenegro, with increase of terri-
tory for each; fourth, reforms in Bosnia and
Herzegovina; fifth, an ulterior understanding
between the Sultan and the Czar regarding the
Dardanelles, and sixth, the evacuation of the
Danubian fortresses and Erzeroum. But, ac-
cording to the above official information, there
are only five conditions, the evacuation of the
fortresses being part of the armistice conditions,
not those of peace. The fifth condition also
provides for the negotiation of a final treaty at
either Odessa or Sebastopol.

The *Agence Russe*, of St. Petersburg, contra-
dicts the reports that the Servians refused to ac-
cept the armistice, and that Austria opposed
Russian occupation of the Danubian fortresses.

VIENNA, Feb. 8.—A special to the *Presse* from
St. Petersburg states that an offensive and de-
fensive alliance between Russia and Turkey is
to be included in the definitive treaty of peace.

New York Times, 8 February 1878

Една стръмна пътека, която при третото посещение на Белоградчик (в 1870 г.) намерих превърната в една доста прилична стълба, води откъм тясната пазарска улица към портата на най-важната част на крепостта, построена между три великански скални групи. Тази пътека е изработена във форма на правоъгълник, чиито дълги страни образуват 4,74 м високи зидове от квадратни камъни с многобройни бойници и два кръгли бастиона, въоръжени с 12 оръдия. Тесни зидове с грамадни порти между издадените далече напред подпори завършват този няколко стотин крачки дълъг и издигнат към север двор (D).

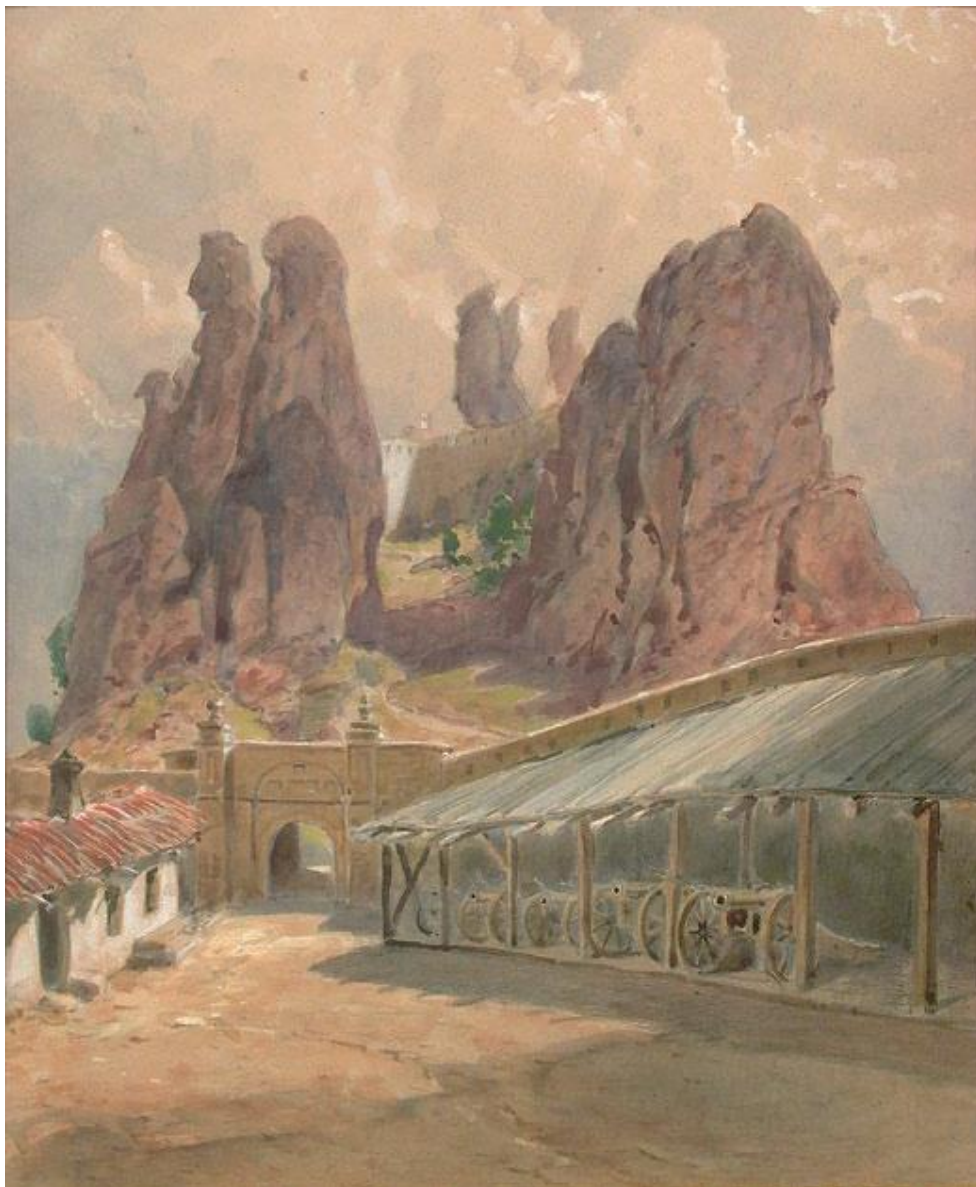
План на белоградчишката крепост (Каниц)

Тук се намира една къщурка за стражата, един колибовиден хамбар и няколко зле запазени под несигурен покрив полски оръдия за издадените укрепления F и E, които били издигнати в 1862 г. по заповед на Сюлейман паша, за да засилят един западен бастион, над който доминирала една височина. Българи трябвало да изработят без никакво

възнаграждение тази нова постройка, над която, както и връз средната част на крепостта, се виждал далече в околността символът на чуждото господство – знамето с полумесец и звезда. През южната порта на описания вече дълъг двор се влиза в отдел С на крепостта, чиито дълги стени се намират вероятно на еднакво равнище със зидовете на по-първата, обаче като отиват от запад на изток, издават се напред в десния ъгъл. От тоя втори двор, на чиито зидове също тъй са прикрепени няколко незначителни постройки, казарми, складове и пр., се достига в най-високата част В на крепостта. Тя се състои от един двор, ограден с грамадни скали от пясъчник и вградени между тях зидове. Една малка желязна порта води от тук до последното убежище А на гарнизона. По дървени и каменни стълби се отива нагоре към прохладната височина на съединените чрез дървени мостове помежду им върхове на скалите, които са по-удобни за гнезда на орли, отколкото за жилища на човеци. От замайващата височина се откри една интересна панорама, която ни възнагради богато за нашите мъки при катеренето. Крепостта, суюлеймановите постройки и свързаното с тях чрез висок плет градче се намираха дълбоко под нас като дреобосъчета. На юг се простираше хубавата местност около изворите на Лом със своя продължаващ се от Белградчик фантастично червен свят от пясъчник, който от далечината изглеждаше да приема формите на мостове, кули, градове и укрепления, отделени чрез сочна зеленина и водни струи. Малко по-далече се издигаха резко очертаните островърхи планини, които разделят чупренската долина от ломската, а зад тях блестяха чипровските планини; завършъкът образуваха издигнатите един над друг гребени на планината „Св. Никола“. Извадките ѝ към Сърбия с дълбоки врязвания изглеждаха като западно продължение на великолепната закръглена картина, която ни даваше и в северната посока една приветлива гледка към слабо надиплената, доста добре обработена висока равнин

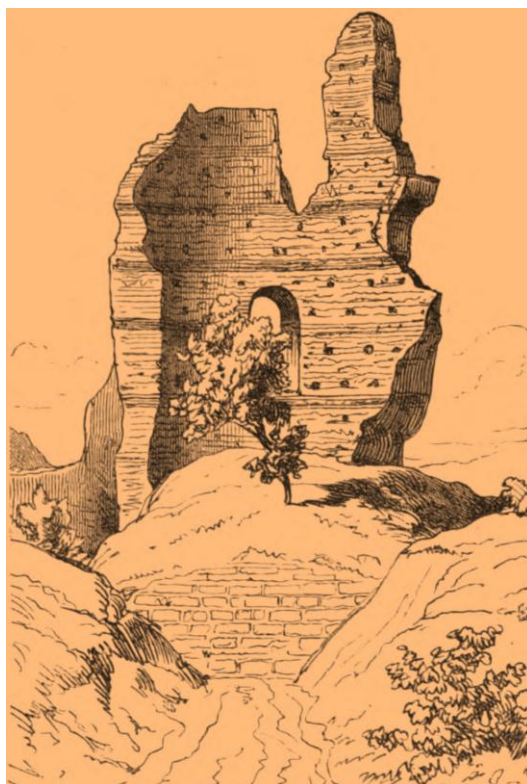
Вътрешният двор (Каниц)

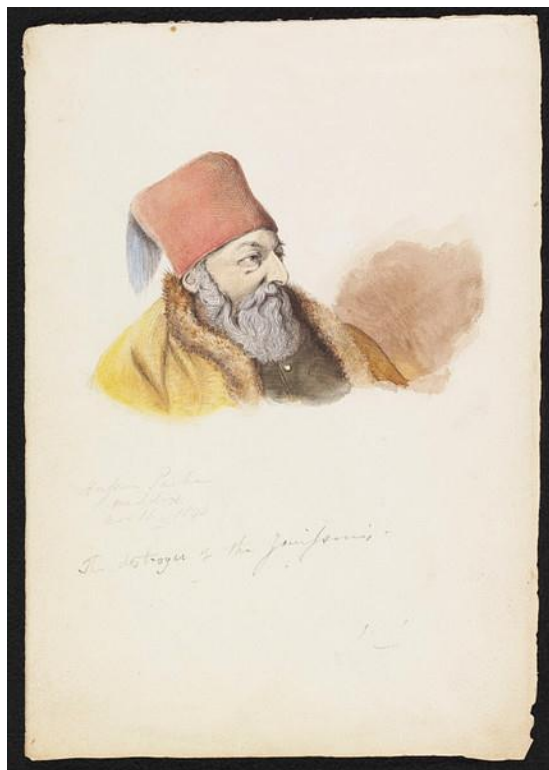
По-късен акварел на Каниц

Над нея далечното, ясно, белеещо се минаре на кулската татарска джамия представляваше отлична точка за ориентиране. Аз не пропуснах да го отбележа от нашата висока наблюдателница, заедно с много други ясно видими върхове. Само на изток голите склонове на разположените в непосредствена близост Столови планини, в чието подножие под варовик и пясъчник се намират слаби каменовъглени пластове,

ограничават за жалост просторната гледка, която едва ли може да бъде надмината по красота от някоя друга, с приблизително същата надморска височина.

Кула (Каниц)

Хюсеин паша (1843 г.), G.T. Vigne (1801-1863)

Благоприятното положение на Белоградчик относно охраната на пътищата, които водят от областта на Нишава и на Стара планина към Видин, не е оценено за пръв път тепърва от проникателния Хюсеин паша, както е приемал Бланки. Той само разпоредил в 1837 г., както се разбира от две каменни плочи при главния вход с турски и български надписи, да се построи по-новата част D на крепостта. Белоградчик притежава обаче и по-стари постройки. В неговата по-горна част, над и под изкуствено създадената наблюдателница, аз намерих основите от кули и зидове, които принадлежат във всеки случай на значително по-раншно време. Според мнението на придружаващите ни турски първенци, те трябва да произлизат от „латините“. Това обаче не значи много нещо, защото турци и славяни означават с това име обикновено всички постройки, чийто произход не познават. Както споменах вече,

дори и в мирно време за жалост е неудобно да се предприемат археологически разкопки в турски крепости. Но като се има пред вид, че след преселението на народите византийци и българи обикновено се ограничават само да възстановят разрушените римски крепости, то вероятно може да се приеме, че Белоградчик стои върху основите на един от многобройните римски кастели, от които аз намерих няколко, предназначени да пазят военния път към Рациария и най-близката околност на Арчар.

От римските селища, които на българската дунавска тераса били много по-разпространени, отколкото може да се съди по оскъдно запазените имена в стари пътеводители и писатели, вероятно са се запазили многобройни основи, посоките на пътищата обаче през последните хиляда години в по-голямата си част са станали жертва на разрушителните природни сили. От страна на турската власт до преди късо време е вършено твърде малко за постройка на нови шосета; защото покрай турското равнодушие тук се е намесило и политическо съображение, - по възможност да се изолира собственото християнско население от населението на съседните страни. Бланки намерил през 1841 год. между Видин и Ниш, както и аз самият още в 1862 г., само преопасни, неравни пътища; освен това през същата година ми се падна да страдам много от „усмиряващите“ едно скоро преди туй избухнало българско въстание, а в същност отдали се на разбойничество албански башибозуци. Досадните сами по себе си пътища те правеха още по-несигурни, оплячкосваха християнските ханища и села и станаха страшен бич дори и за своите турски едновеерци, които ги бяха повикали за съдействие.

Аз бях по-щастлив от предшественика си, макар че и на 1862 и 1868 год. кипежът в българския народ бе стигнал до кървави въстания и Хаджи Димитър със Ствфан Караджа имаха ред кървави сбивания с

турските войски в клисурите и горите. В северозападния кът на България, обаче, цареше мир, който нарушаваха рядко дори и заселените там разбойници – черкези, мирно беше и по леко надипленото плато с млада дъбова гора, по което ние взехме пътя си към север от Белоградчик и чиито добре напоявани, грижливо обработвани полета в плодородните тесни долини говореха за прилежанието на българите от Дъбрава, Струиндол, Ошане и Вещица. Ние слязохме край една тънка, извираща от сръбските гранични планини Салашка река, която образува югозападен приток на Арчар. Една разстлана на изток издатина от Голема глава дели Салашката река от Мечина река, северин приток на Арчар, и двете рекички се съединяват близо при открития от мене римски каstel при Кладоруб, за който ще се говори по-нататък.

Един дълбоко врязан тесен проход от спускащата се по течението на реката висока равнина ни доведе до брода на Мечина, а скоро след това и до една осенена от високи върби мелница, която ни даде прохладна почивка през онзи горещ летен ден. След като се разхладохме малко, потеглихме по криволици нагоре по оттагъшния стръмен бряг към селото Рабиш и татарското му селище. След един час стигнахме до Влахович¹²⁾ на едноименна рекичка в извивката на една широка мочурлива висока равнина. На нейния много пресечен, покрит често с твърде високи тръстикови растения и за ездачи и кола преопасен терен нашите заптиета в настъпилата мрачина бяха изгубили пътеката, която води към Раковица, - нашата нощна цел. След дълго лутане неколцина случайно минаващи селяни ни заведоха в едноименния караул, и след тежкото изпитание, на което бе подложено търпението ни, ние се радвахме двойно на любезния прием, който ни направи тамошният любезен комендант. Отличеният с орден от Кримската война булук-баша, който само няколко дни преди това бе имал сбиване със сръбски хайдуци и бе отнел живота на одного от тях, умееше да се показва и като

най-любезен гостолобец. Късно през нощта той изпрати долу в близкото село да се донесе необходимото за вкусна вечеря, па ни предостави и своето наредено с килими жилище, в което ние се опитахме да се наредим по възможност добре, а сам той се простря на една от дървените пейки на заптиетата си.

Караулът Раковица се намира срещу сръбската стража Извор и е построен твърде здраво. Една желязна врата води към двата му етажа, от които първият, също както и приспособеният за обори наземен етаж, е снабден богато с бойници и служи изключително за защита, а помещенията на втория са нагодени за жилища на войниците. Караулът владее селото Раковица, разположено до едноименен поток. На юни 1851 год. това село, вследствие на гнет върху земеделците, станало изходна точка на едно селско въстание, което обхванало близката околност. Турското правителство потушило в кръв това движение. Постройката на малката стражева крепост не успяла в 1861 год. да спре тайното изселване на по-голямата част от християнското население, което било огорчено от неприятното съседство с татарското селище, та минавало оттатък през близката сръбска граница. Още по-рано, в 1860 г., аз бях срещнал на сръбска земя такива български изселници, и не всякога най-крайните бедняци бяха ония, които обръщаха гръб на родината си. В своята книга „Сърбия“ аз описах тъжното впечатление, което правеха тези окаяни емигранти.

Когато през 1870 год., идейки от към север, аз посетих отново Раковица, очудих се много на разширението, което бе направено след 1862 г. До старото здание се издигаше сега една изтеглена на дълго казарма, а албанските заптиета бяха заменени с редовни войници. Азис паша, предпоследният и във всеки случай най-способният управител, какъвто Видин не е имал от дълго време, съзнал стратегическото значение на Раковица и я превърнал в добре уреден преден пост против

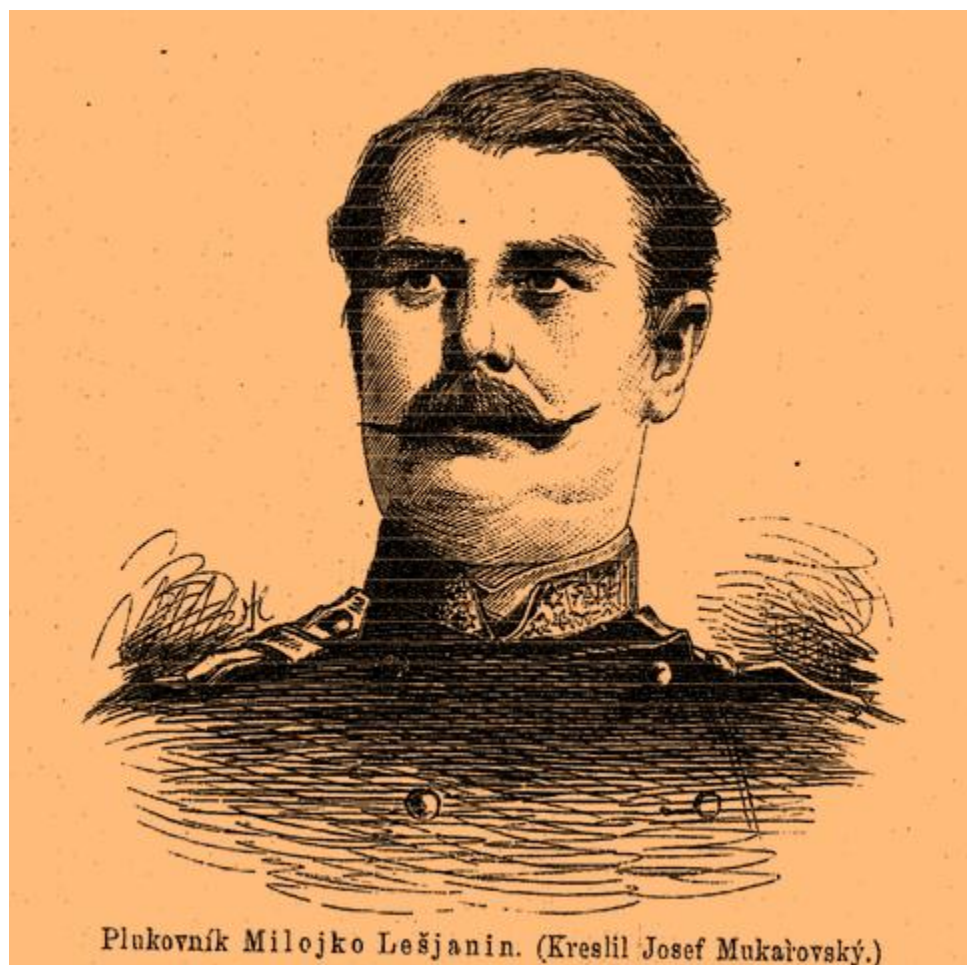
Сърбия. Младите турски офицери от възлизащия на сто души гарнизон ме приеха със същото гостолубие, което на времето прояви старият кален в боеве булюк баша на нередовните башибозуци. Те ме принудиха да приема в хубаво отгледаната им градинка кафе и цигари и ми приготвиха едно интересно военно зрелище. Един тръбач изсвири тревога на неподготвения, отдал се на сладък кеф гарнизон, който в няколко минути застана строен, добре въоръжен и след това изпълни с рядка точност всевъзможни хватки със своите английски магазинки, а после – строй в квадрат и на множество. Когато към края великолепните силни мъж в прилична турска униформа се затекоха към въображаемия враг по посока на близката сръбска граница с продължителен „бегом“, дадох обилен чест огън и най-последно, при див боен вик със сатъкнати щикове, тръгнаха „на нож“, това представи живописна картина, която имаше обаче и своята сериозна страна, и още дълго време, след като се бях разделил с любезните офицери, ми даваше повод да размишлявам.

Под заставата в долината на Раковица шосето разделя разположеното на двата бряга на реката едноименно българо-татарско село, което в 1864 год. било уголемено и чрез едно черкезко поселение. Заобикалят го хубави широколистни гори, оживени от певци с пъстри пера. Ние отминахме тия гори и няколкото малки потоци, които отпосле аз означих като извори на Видбол, минахме след това богати ниви с царевица и лозя, окръжени от предпланините на сръбско-българските гранични масиви, чак до осамотената и рязко очертана Връшка чука. Ние можехме да проследим с просто око слизащата от Връшка чука просечка, която отделяше сръбската и турска територия; долу в подножието ѝ се добавяше към нея висок плет, зад който погледваха приветливо червените керемидени стрехи на сръбските карантинни здания. Турците се задоволяваха тук с една построена отначало квадратна застава, засилена отпосле с ъглови кули. В нея, освен

нередовния гарнизон, в по-ново време изпълняваше длъжността си и един турски митничар. Караулът, според извършеното от мене в 1870 година измерване, се намира 326 метра над морското равнище. Високата равнина, над която той доминира, се снишава леко към изток, а на северозапад се виждат очертанията на сръбските планини Столови и Мироч.

Северозападният ъгъл на България между Видбол, Тимок и Дунава станал в сръбско-турската война през 1876 година зрелище на разгорещени боеве между опряното на Видин дясно крило на турската войска под началството на Осман паша и сръбския тимошки корпус на Лешанин. Според сръбския военен план, тоя корпус е трябвало да попречи на събраните при Видин войски да нападнат от страна и отдире главната войска, която под началството на Черняев се насочвала срещу Ниш. Офанзивата на Лешанин, обаче, още при първите опити останала в застой. На 2 юли неговата Крайска бригада и „свещеният легион“ преминали границата при Връшка чука, обаче били отбити от Османа с големи загуби и отхвърлени обратно в окопите на десния бряг на Тимок, но още на следния ден трябвало да отстъпят и тех и да се оттеглят на укрепеното място при Зайчар. На 8 юли една хвърчаща сръбска колона под командата на полковник Остоич минала Тимок при Брегово, достигнала до Ганчово, на 16 км от Видин, всявайки ужас в крепостта, гдето бил останал слаб гарнизон. След няколко-часов бой обаче излезлият срещу Остоича Фазли паша го принудил да се оттегли обратно. Неговите черкези си отмъстили за разрушението на селата им Раковица, Халово, Хамидие и на татарското поселение в Брегово и Ракитница със жестоки репресалии в християнските населени места, особено там, гдето сръбските войници намерили любезен прием и грижи за здравето си. Едно остоичево отделение било изгонено от Косово със загуба на 60 убити, а заетите временно от сърбите села Флорентин, Ново

село и Връв на Дунава за назидание били бомбардирани от турските военни параходи.

М. Лешанин (1833-1896)

На 12 юли Лешанин, който получил подкрепления, нападнал безуспешно турците при Велики извор. Същевременно българи доброволци преминали Тимок и се опитали да завземат отново Ракитница; обаче половин дружина низами, които пристигнали малко преди това от Трапезунд, ги отбила кърваво. Но безуспешно останало, обаче, и нападението на Осман паша на 13 юли срещу сръбската позиция при Зайчар. На 18 юли полковник Лешанин дори минал отново в настъпление и чрез далечни обиколки през Кадъбоаз и Салаш се опитал

да принуди лявото турско крило да отстъпи, което се и постигнало след няколкодневна съпротива. В тези боеве паднал руският полковник Киряев, командир на българските доброволчески дружини.

Гробът на Киряев в Раковишкия манастир

На 28 юли Осман паша отново отхвърлил сърбите от татък Тимок и ги принудил да се оттеглят на своята зайчарска позиция. Понататъшният бой се продължил вече на сръбска земя, а в българската област станали само още няколко малки схватки при Салаш, северозападно от Белоградчик, гдето след бързото оттегляне на турците от Княжевац сърбите се опитали да се укрепят.

Български доброволец¹³⁾

Населението от тимшката тераса пострадало много от събитията в 1876 година. От реквизициите на двете войски, а особено от грабежите на черкезите и башибозуците, страната била напълно изтощена; много села били опожарени и многобройни дружини бягащи българи отишли в Сърбия. Руско-турската война докарала за околността на Видин нови

страшни изпитания, особено когато румъни и сърби настъпили, за да обсадят крепостта. В средата на 1877 год. зайчарската второкласна бригада преминала Тимок с малката си авангардна кавалерия се приближила предпазливо по пътя през Връшка чука за към Кула. Кулските окопи се оказали опразнени от отдръпващите се към Видин турци, и полковник Здравкович намерил в просторните казарми и близките села отлични зимни жилища за войските си при настъпващите снежни дни. Малко преди сключването на Одринското примирие от 31 януари 1878 година в Кула се явил вече руският капитан Рудницки с поръка да въведе там руска власт и администрация. Сърбите, пред твърде енергичните настоявания на руския майор Дмитрий Вукович-Караджич, макар и неохотно, трябвало да опразнят Кула, Белоградчик и цялата българска тимошка тераса, които по споразумението от Сан Стефано и окончателния Берлински договор се давали на новото княжество България.

Два часа ускорено яздене е потребно, за да се стигне от Връшка чука през плодородни и залесени земи по доста добро шосе в Кула, която получила от заелия се със заселването на татарите Нусред бей турското име „Адлие“, а пък от Мидхад паша, когато той организирал дунавския виалет, била издигната в каймакамски град.

Аз напразно търсих името ѝ по нашите карти, които показваха толкова много други въображаеми имена; при това Кула не е нов град, а, както свидетелстват многото ѝ развалини, тя съществува отдавна и вече в римско време имала голямо значение между мизийските градове. И до сега в средата на градчето се издига една висока кула, едничка запазена от четири посестрими, и макар да е вече полуразрушена, тя все пак със значителната си височина владее надалеко околното отворено поле. Около гордите ѝ останки се групират четирите градски махали, населени от българи, турци, татари и черкези. През лятото на 1862 г. се прибавили

и зелените палатки и многобройните флагове на турската кавалерия, която била събрана тук близо до тимошката граница против силно вълнуващата се тогава Сърбия.

Мидхад паша (1822-1884)

Ние слязохме в конака на мюдирата. След къса почивка аз вече тръгнах навън да посетя старата, по средата пукната римска кула, на която едната половина стърчи застрашително във въздуха, а другата, обрасла с буйна растителност, лежи повалена на земята. Запазената й горна част ще да е дело на сръбско-българските владетели. Както при

повечето постройки, останали от XIII и XIV век, зидарията е направена от сменящи се редове чупени камъни и тухли и има многобройни отвори, в които и до сега гният остатъците от гредите.

Кулският кастел

Основата на крепостта съответства обаче напълно на постройката на римските кастели. Тя образува правоъгълник, чийто страни са дълги 19,75 м, на ъглите с по една обла кула с диаметър 12, 23 м с вал и дълбок ров, който сега на много места е засипан. Постройката на стърчащата сега 13 метра над насипа кула свидетелства за отлична строителна техника. В подножието ѝ аз намерих тухли, които произлизат от близката до главната крепост порутена стена, вероятно от римска постройка, която при хунските нападения е била разрушена, а във византийско-българско време отново възстановена.

Кастра Мартис – друг поглед

Освен основите на кулата и многобройните находки на монети, но и една 15 минути от крепостта отдалечена колчеста кула с 4,10 метра диаметър, чийто основи аз открих сред нивите, и една чешма, за жалост с

твърде повреден, несъмнено старинен релеф, та че и други намерени от мене откъслечи от римски стълбове показват, че на мястото на Кула се е намирало римско селище. Това е било може би спеманатата от Прокопия¹⁴⁾ *Castra Martis*, която се е намирала малко отдалечена от Дунава и била позната още на Хиерокла като град и седалище на влидика.¹⁵⁾

Мюдирът (околийският началник) на Кула ми разказа през септември 1868 година, че той, като някогашен търговец, е видял доста европейски градове и че отдавна би желал да разхубавява Кула, като премахне развалините на кулата, които по негово мнение загрозявали най-хубавото място на градчето, и после отчасти да застрои спечеленото място, а остатъка да превърне в обществена градина. Запазването на интересните археологични остатъци от постройки се дължи на упоритостта на един турски бей, който протестираше против всяка повреда на обградения му с плет замък. Както твърдеше той, един от неговите прадеди получил това място в ленно владение тутакси след завладяването на страната, а сам той по някаква чудновата фаталност обитавал едно подобно на караул здание, което, и самото вече развалина, се намирало върху основите на още по-стара постройка, и – кой би могъл да определи време на турските развалини – сигурно скоро ще се събори.

През есента на 1870 год. аз намерих главната улица на Кула оправена и дори снабдена с тротоари, а недалече от мюдирлъка ме изненада един твърде хубавичък нов хан, чийто план не заслужава да се препоръча на нашите архитекти, но който, въпреки липсата на удобства, на легла, въпреки високите цени, които неговият притежател, цинцаринът Михалаки от Одрин, умееше отлично да поставя, аз все пак трябваше да призная като желан напредък, толкоз повече, че в неговия салон, наподобяващ нещо като казино, при игра и кафе, вино, ракия и

чибуци се срещаха любезно турски военни лица с български търговци. В 1861 г. татарско селище ошастливило Кула. Там се настанили 60 татарски семейства, за които след една година цинцари изградиха онази джамия, чието отдалече видимо минаре аз забелязах в Белоградчик като една от най-важните точки за ориентиране и измерване между Лом и Тимок. В 1864 г. околността на Кула била наводнена от още 600 черкезки семейства, от които около 120 се поселили в градчето, близо до римската чешма, на юг от крепостта.

Довършеното в 1870 г. отлично пощенско шосе от Кула за Видин минава през една твърде еднообразна местност все надолу по слабо надиплената лъсова висока равнина, която е обърната от новите заселници в ниви за царевица. Край самото шосе обаче не се вижда никаква къща, също и по-големи дървета се срещат съвсем рядко, а в продължение на три дълги часа до Татарчик ние минахме само покрай един караул с хан. Появата на румънската равнина донесе първата утешителна промяна. Скоро след това, като тънка, много извита сребърна нишка, блесна широката дунавска ивица, а оттатък се провидяха белите стени на Калафат, който се прослави за пръв път чрез защитата му от турците в 1854 год. Наближавахме Видин. Вече почнаха да се разпознават неговите минарета. След покрити с лозя височини последваха мочурливи низини, които, поради честите пролетни наводнения, не могат да се обработват, а с летните си миязми представляват, за жалост, постоянни огнища на треска. Най-последна дойдоха и самите дълбоки, прочути тресавища, през които водят водостоци с много дъги от Хиново, Гирка, Ново село, Татарчик и Видбол към предните постройки на българската дунавска крепост. Между тия изкуствени постройки трябва да се забележат особено три великолепни виадукти по пътя за Кула, от които един с 18 каменни свода. Турското безгрижие не е извършило нищо, за да ги запази. Те неминуемо ще се

разрушат; повечето от техните перила са намерили вече гроба си в тресавищата, а пък и мястото за минаване по тях някъде е изгубило половината от първоначалната си широчина поради разрушението.

Видинските тресавища и дунавските острови са населени с бекаси, гъски, патици, лебеди, рибари, пеликани и др. Околността на града е също особено богата със зайци, чиито кожи (около 10 000 годишно) се изпращат във Виена; сърни, лисици, вълци и др. по-рядко биват убивани. Сред пърполенето и граченето на цели рояци блатни птици, които се подплашиха от трясъка на нашата кола по лошия калдаръм на насипите и напуснаха своето съцързателно спокойствие, ние нинахме окопите на Видин, гдето в къщата на австрийския консул Валхер фон Молтхайн, а по-късно и у наследника му Ритер фон Шулц намерих най-гостулюбив прием. Най-любезно ме улесниха в научната ми работа във Видин, освен споменатите вече турски чиновници, още и императорския руски консул Кира Диндиян, австрийският консулски драгоман Пинкас, императорският и кралски пощенски експедитор Шнел и др. На всички тия господа изказвам тук благодарността си.

ПРИЛОЖЕНИЕ

ПРЕДГОВОР

Каниц и неговата „Дунавска България и Балканът“, е все още неизвестен не само на народа ни, но и на многобройната вече наша интелигенция. Стои половин век в сянката на забравата, достъпен само за тесен кръг учени и книжовници, и не доби популярността на другия заслужил по онова време на народа ни чужденец, чиято „История на българите“ чрез руското издание на одеските българи можа да добие у нас широко разпространение. А в същност много е мъчно тия два големи труда да се разграничат строго и да се степенуват по значението, което

са имали на времето за популярността ни между културните среди на Европа, а по-късно – за освободителната война и при формирането на младата ни държава.

Каниц е роден на 2 август 1829 година в Бъдапеща. След като завършил гимназия, той заминал за Виена, където следвал курса на Академията на художествата, и скоро придобил известност на бележит за времето си илюстратор. Работил дълго за “Leipziger Illustrierte Zeitung” и по предложение на редакцията на това списание предприел в 1858 година първото си пътуване на Балканите. Посетил тогава сръбските земи и огромния историко-археоложки и етнографски материал, който му предложили тия неизвестни още на Европа области, събудили у него жив интерес към балканските земи и народи.

Книгата „Дунавска България и Балканът“ е плод на продължителните географски, етнографски и археологични проучвания, които Каниц е направил на областта между Сава и Черно море и между Дунава и Марица от 1862 до 1874 година. През тия 12 години той е кръстосал 18 пъти Балкана – една подвижност, забележителна по смелостта си за онова време на смут и несигурност по пътищата. Подготвен основно за голямата и сложна задача, той използвал с удивително умение вродената си способност да вижда и въпреки изключителната за един европеец първобитна обстановка, в която му се е представила нашата поробена страна, не се увлякъл в куриозите, а е дал една вярна картина на фактите и нещата. Каниц представя в точни географски описания обласите, през които е минал, поправя грешките на картите, които са били в употреба преди него и тия му съществени картографски корекции са били широко използвани в последствие от руските войски при операциите им през освободителната война. Едновременно с това той събира огромен етнографски материал върху живота, нравите, културата и политико-икономичното състояние на

народа ни през онова време. С упоритостта на фанатик той успява да проникне до най-скритите прояви на домашния бит на тогавашното ни село и идиличните ни градове и малко етнографски трудове след него могат да се похвалят с такова изобилие и вярна оценка на материала. Етнографските данни у Каница са и днес бистър, неизчерпаем извор, който може да се използва не само за целите на научните издирвания, но и да намери широки разработки в художественото ни творчество.

Каниц е имал жив интерес и към старините. Преодолявайки често значителни рискове, надхитряйки мнителността на турските паши и мюдири, той успял да снее множество планове на крепости, да издири статуи, релефи и саркофази и под очудените погледи на заптиетата, които го придружавали, да обиколи и опише точно калета, развалини и стари пътища от римско-византийско и българско време. С това той не само спря вниманието на учените върху огромния материал, който нашите земи могат да предложат на науката, но и сам разреши някои историко-археологични задачи и набеляза пътищата на бъдещите проучвания.

Каниц пръв събщи на науката рисунката на Мадарския релеф. Собствено, художествената си дарба той е използвал най-широко. Плод на непосредствени наблюдения, неговите рисунки на градове, села, ландшафти, битови сцени, костюми, интериори и пр., възпроизведени в книгата му в хубави гравюри, са неocenимо културно богатство, чиято стойност ще расте с развитието на напредъка, който безмилостно унищожават всички следи от домашния бит на народа ни през близката предосвободителна епоха.

Предлаганото издание ние проектирахме да направим в съвсем друг вид. Искахме да дадем на нашите читатели и всички ония глави от първия том на първото Каницово издание, които авторът е съкратил във второто издание на труда си и които имат предимно историко-

археологически характер. След това – да направим изданието критично, сиреч с необходимите разяснения на ония факти и събития, които Каниц е изложил и разтълкувал не точно така, както ги осветява днешното състояние на историческата наука. За наше съжаление, обаче, голямата стопанска депресия на страната и тежките поражения, които тя правиособено в културния ни и книжовен живот чрез паническото състояние, в което е доведена интелигенцията ни, осуетиха нашите намерения. От първия том на първото Каницово издание ние даваме тука само главите „Произход и развитие на политическите права на българската рая (1829-1870)“, „Управлението на Дунавския вилает (1860-1870)“ и „Старият Наисус и новият Ниш“, като по-нататък преводът е следвал точно текста на второто издание. Наложиха ни се съкращения и при илюстрирането на тома.

Разбира се ние не губим вяра във възможностите на утрешния ден. Колкото и да е разколебан българският дух в момента, колкото и дълбоко да е вътрешното ни разложение, един възход към по-добро неизбежно ще дойде. Много е наивно да се мисли, че току-така могат да се изкоренят от съзнанието на един народ историческите традиции и многовековната му култура и да се тласне той към явно самоубийство. С надежда, че обединените воли на нацията ще ускорят темпото на този възход, ние представяме на българските читатели този първи том от бележитата книга на Каница, която на времето си извика на безкористен подвиг толкова родолюбиви сърца.

София, 1 март 1932 година

Страшимир Славчев¹⁶⁾

DONAU-BULGARIEN
UND DER
BALKAN.

HISTORISCH-GEOGRAPHISCH-ETHNOGRAPHISCHE REISESTUDIEN
AUS DEN JAHREN 1860—1879.

ZWEITE NEU BEARBEITETE AUFLAGE.

I. BAND.

MIT 30 ILLUSTRATIONEN IM TEXTE, 10 TAFELN UND EINER ROUTIER-KARTE.

VON

F. KANITZ.

LEIPZIG.
RENGER'SCHE BUCHHANDLUNG
GEBHARDT & WILISCH.
1882.

ДУНАЙСКАЯ
БОЛГАРІЯ

И

БАЛКАНСКІЙ ПОЛУОСТРОВЪ.

Историческія, Географическія и Этнографическія
Путевыя Наблюденія.

*Генералъ Г. Сорокинъ
Царскоселскіе*

1860—1875.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

Типографія Министерства Путей Сообщенія (А. Бѣнке),
по Фонтанкѣ № 99.

1876.

БЕЛЕЖКИ

1. Каниц, Ф. (1932). *Дунавска България и Балканът. Том Първи*. (превод: Т. Иванов). София: Българска историческа библиотека.

2. Феликс Филип Емануел Каниц [Felix Philipp Emanuel Kanitz] (1829-1904) е прочут австроунгарски пътешественик, естествоизпитател, археолог, етнограф и географ, обходил и проучил във всяко отношение цяла Югоизточна Европа: Босна и Херцеговина, Далмация, Черна гора, Сърбия и България. Каниц посещава България 18 пъти от 1860 г. до 1883 г.

3. Османие – сега Димово (преди Княз Александрово).

4. Калугер – сега Гранитово.

5. Белоградчишката столова планина – оше Белоградчишки Венец с най-висок връх Смедерев (904 м.).

6. Улем – ислямски богослов.

7. Blanqui, A.-J. (1845). *Voyage en Bulgarie pendant l'année 1841*. Paris: W. Coquebert.

8. *Sitzungsber. d. k. Akad. d. Wissenschaften. Math. naturw. Classe*, I. Bd. 1864.

9. За авторството на фотографиите на дефилето под Белоградчик или за други фотографии от Белоградчик вж. Sunday Photographer в <http://groups.yahoo.com/group/belogradchik>

10. *Ukert. Hertha Bd. 3*, 1825.

11. *Verhandl. d. k. k. geolog. Reichsanstalt*. Nr. 16, Wien, 1868.

12. Влахович – сега Подгоре.

13. Wright, A. (1884). *Adventures in Servia*. London: W. Swan Sonnenschein & Co.

14. Procopé. *De aedif.* IV.

15. Mannert, *Geogr.* VII. Bd.

16. Страшимир Славчев е стопанин-издател на „Българска историческа библиотека“ с редактори: проф. В.Н. Златарски, д-р Кр. Миятев и д-р Ив. Велков. Списанието, освен че е издавало книги – подаръци за абонатите си, е

поддържало следните основни рубрики: очерки и студии върху българската история и историята на българските земи; през вековете – къси статии върху историята, археологията и етнографията на българските земи; на фронта на историческата правда – полемичен отдел срещу чуждите домогвания у нас и срещу превратните тълкувания на българската история от чужди учени; извори за историята и културата на балканските земи – текстуални преводи на древни автори и др.

